

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 21, p. 239-247, Autumn 2022

Türkiye’de Vatandaşlığın Üst Kimlik Olma Meselesi* *The Issue of Citizenship Being the Upper Identity in Turkey*

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1077877>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliř Tarihi /
Article Arrival Date
23.02.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
11.09.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.09.2022

Asya Studies

Doç. Dr. Muammer Ak
Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, Sosyoloji Bölümü
akmuammer@hotmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-0241-1893>

* “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu makale, İntihal.net tarafından taranmıştır. Bu makale, Creative Commons lisansı altındadır. Bu makale için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Öz

Yeni ve sivil bir anayasa yapılması, uzun süredir Türkiye’nin gündemindedir. Konu üzerinde birçok tartışma yapılmaktadır. Bu tartışmalardan biri de anayasal vatandaşlıktır, yani onun üst kimlik olup olmayacağı meselesidir. Bu çerçevede bazılarına göre üst kimlik, anayasal vatandaşlık olmalıdır. Diğer taraftan bazıları ise bunun olmayacağını söylemektedir. Kimlik, üst kimlik ve vatandaşlık kavramları arasında karşılıklı bir ilişkinin olduğu açıktır. Öncelikle bu ilişkinin merkezinde bireyin olduğunu belirtmek gerekir; çünkü birey, hem kimliği hem de vatandaşlığı kendisinde birleştirmiştir. Yani her ikisinin de sahibi aynı kişidir. Birey, vatandaş statüsünü ancak devletle hukuki bir sözleşme yapınca veya bağ kurunca kazanmaktadır. Buna göre vatandaş, devletle vatandaşlık sözleşmesi olan kişidir. Ancak aynı bireyin bir de kültürel kimliği vardır ve birey onu toplumla arasındaki ilişki yolu ile kazanır. Öyleyse vatandaşlık bireyin devletle, kimlik ise toplumla bağımlı ifade eder. Diğer taraftan, toplum ve devlet arasında da bir ilişki vardır, çünkü devleti toplum kurar veya devlet topluma dayanır. Dolayısıyla vatandaşlık, birey-toplum-devlet arasındaki karşılıklı ilişki ile yakından alakalıdır. Türkiye’deki vatandaşlık tartışmaları daha çok siyasi veya ideolojik olarak yapılmakta olup konu bir üst kimlik meselesi olarak gündeme gelmektedir. Hâlbuki vatandaşlık bir kimlik değil, hukuki statüdür. Kimlik kültürel, vatandaşlık ise hukuki bir durumdur. İşte makalenin temel problemi, hukuki bir statü olan vatandaşlığın Türkiye’de neden bir kimlik meselesi olarak tartışıldığı ve anayasal vatandaşlığın bir üst kimlik olup olmayacağı hususudur.

Anahtar Kelimeler: Vatandaşlık, Ulus Devlet, Kimlik, Üst Kimlik, Türkiye

Abstract

Making a new and civil constitution has been on Turkey's agenda for a long time. One of the many debates on this subject is whether constitutional citizenship can be an upper identity; Because for some, citizenship may be an upper identity, while for others, it cannot. There is a reciprocal relationship between the concepts of identity, supra-identity and citizenship, and at the center is the individual who owns both identity and citizenship. An individual acquires the status of a citizen only when he concludes a legal contract with the state. However, the individual also has a cultural identity and he gains it through his relationship with the society. Therefore, citizenship expresses the individual's bond with the state, and identity with the society. However, there is also a relationship between society and the state, because society establishes the state or the state is based on society. Therefore, there is a relationship between citizenship and individual-society-state. Citizenship debates in Turkey are made politically or ideologically and come to the fore as a supra-identity issue. However, citizenship is not identity, but legal status; Identity is cultural, citizenship is legal. The main problem of the article is why citizenship, which is a legal status, is discussed as an identity issue in Turkey and whether constitutional citizenship can be a super identity.

Keywords: Citizenship, Nation State, Identity, Upper Identity, Turkey

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Ak, M. (2022). Türkiye’de Vatandaşlığın Üst Kimlik Olma Meselesi. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(21), 239-247.

GİRİŞ

Yeni ve sivil bir anayasa yapılması, uzun süredir Türkiye'nin gündemindedir. Konu üzerinde birçok tartışma yapılmaktadır. Bu tartışmalardan biri de anayasal vatandaşlıktır, yani onun üst kimlik olup olamayacağı meselesidir. Bu çerçevede bazılarına göre üst kimlik, anayasal vatandaşlık olmalıdır. Diğer taraftan bazıları ise bunun olmayacağını söylemektedir. Acaba, niçin bazıları vatandaşlığı üst kimlik olarak önerirken diğerleri buna itiraz etmektedir? Bu önerinin ve itirazın tarihî, siyasi, psikolojik ve sosyolojik zemini nelerdir?

Kimliği, toplumun kültürel değerleri oluşturur. Sosyolojik manada kültürle ilgili bir kavram olan kimlik, toplumun antropolojik kültüründe ve ortak değerlerinde ifadesini bulur. Dolayısıyla üst kimlik, ortak kültür ve değerler üzerine bina edilen, ailede ve okulda kazanılan, ortak ulusal kimliktir. O hâlde üst kimlik kültürelidir. Ancak üst kimlik, kültüre göre tanımlanırsa bu tanım herkesi kapsar mı? Başka bir deyişle herkes kendini bu tanımın içinde görebilir mi? Çünkü üst kimlik, herkesi kapsayan bir kimlik olmalıdır. İşte vatandaşlık, bu kabulden hareketle bazıları tarafından üst kimlik olarak önerilmektedir. Onlara göre vatandaşlık, kültürel kimliklerden arındırılmış ve hiçbir kültürel kimliği içermediği için herkesi kapsamaktadır. Peki, gerçekten öyle mi? Acaba vatandaşlık kültürden veya kimlikten tamamen arındırılabilir mi? Vatandaş olan bireyin bir kültürel kimliği yok mu? Kültürel kimlikten arındırılmış bir vatandaşlıktan söz edilebilir mi? O hâlde, üst kimlik hangisi olmalı? Kültürel kimlik mi, yoksa hukuki/yasal kimlik olan vatandaşlık mı? Üst kimlik, aynı zamanda sosyolojik veya antropolojik olarak ortak kültür demek değil mi? Eğer öyleyse üst kimlik olarak vatandaşlık, ortak kültürü de kapsayabilir mi? Vatandaşlık kimlik mi yoksa hukuki bir statü mü? Vatandaşlık, ulusal kimlik olarak mı yoksa hukuksal düzlemde haklar, görevler ve sorumluluklar olarak mı tanımlanmalı?

İşte bu çalışmada bu gibi sorulara cevap aranmakta ve konunun sosyolojik zemini ve toplumsal dayanakları incelenmektedir. Bu bağlamda makalenin temel problemi, Türkiye'de vatandaşlığın neden bir tartışma konusu olduğu ve anayasal vatandaşlığın bir üst kimlik olup olamayacağı hususudur.

KİMLİK, ÜST KİMLİK VE VATANDAŞLIK İLİŞKİSİ

Kimlik, üst kimlik ve vatandaşlık kavramları arasında karşılıklı bir ilişkinin olduğu açıktır. Öncelikle bu ilişkinin merkezinde bireyin olduğunu belirtmek gerekir çünkü birey hem kimliği hem de vatandaşlığı kendisinde birleştirmiştir. Yani her ikisinin de sahibi aynı kişidir. Birey, vatandaş statüsünü ancak devletle hukuki bir sözleşme yapınca veya bağ kurunca kazanmaktadır. Buna göre vatandaş, devletle vatandaşlık sözleşmesi olan kişidir. Ancak aynı bireyin bir de kültürel kimliği vardır ve birey onu toplumla arasındaki ilişki yolu ile kazanır. Öyleyse vatandaşlık bireyin devletle, kimlik ise toplumla bağını ifade eder. Diğer taraftan, toplum ve devlet arasında da bir ilişki vardır, çünkü devleti toplum kurar veya devlet topluma dayanır. Dolayısıyla vatandaşlık, birey-toplum-devlet arasındaki karşılıklı ilişki ile yakından alakalıdır.

Kimlik, kişinin kendini bir kültüre, topluma ait hissetmesidir; yani duygusal bir durumdur. Birey, sosyalleşme yoluyla içine doğduğu toplumla temas kurarak onun kültürel değerlerini öğrenir ve böylece kültürel kimlik kazanır. Yani toplumun ortak dünyasına dâhil olur. Ortak dünya "Bireylerin içten, gönüllü zihinsel katılımıyla oluşan, içinde kendimizi sorumlu hissettiğimiz, ona kendimizden bir şeyler kattığımız ve ondan bir şeyler aldığımız değerler bütünüdür ve sadece toplumda ete-kemiğe bürünmüştür. Birey bu dünyaya hem duygusal olarak hem de akli olarak katılır. Ortak dünyanın yapı taşı ise değerler oluşturur." (Köktürk, 2005: 17). İşte kimlik, ortak dünyaya katılan bireyin taşıdığı değerlerdir. Öyleyse en genel anlamıyla kimlik "Kolektif aidiyetlerden katıldıklarımız, arzularımız, hayallerimiz, kendimizi tasavvur etme, yaşama, ilişki kurma ve tanınma biçimimiz gibi hayattaki duruş yerimizi bildiren niteliklerin toplamıdır." (Bostancı, 1999: 17) şeklinde tanımlanabilir. Bir başka tanıma göre ise "Bir kişi veya grubun kendini tanımlaması, diğer kişi veya gruplar arasında konumlamasıdır." (Bilgin, 2013: 74). Görüldüğü gibi kimlik, bireyin toplumla kurduğu kültürel bağdır. Başka bir deyişle birey, toplum ve onun kültürüyle bir sosyal ilişkiler ağı içinde etkileşime girerek yani sosyalleşerek kimlik kazanır. Birey ve toplum arasında, "Bireylerce toplumsal pratiklerde, aynı anlamlar paylaşıldığı ölçüde toplumsal boyutları olan bir etkileşim vardır çünkü biz sadece toplumda yaşamayız aynı zamanda onu içimizde taşıyoruz." (Drake, 2016: 71). Bu bağlamda kimlik "dillendirilemeyen öznellik hikayelerinin tarihsel ve kültürel anlatılarla buluştuğu yerde" yani toplum içinde ve sosyal ilişkilerle biçimlenir (Chambers, 2014: 45).

Diğer yandan bir kişinin hiçbir vatandaşlığı olmayabilir ancak kültürel kimliğinin olmaması söz konusu değildir. Başka bir ifadeyle kişi vatandaşlıktan çıkarılabilir veya vatandaşlık değiştirebilir ancak her iki durumda da onun kültürel kimliği devam eder. Burada ifade edilmek istenen kültürel kimliğin hiç

değişme(diği)yeceği değil, bunun vatandaşlık kadar kolay olamayacağıdır. Çünkü kimlik, değişirken ve dönüşürken de bir devamlılık gösterir. Kişi kendini ait hissettiği kültüre, topluma bir zaman sonra ait hissetmeyebilir. Hatta vatandaşlığı devam ederken de toplumundan, kültüründen duygusal kopuş yaşayabilir. Ancak bu kopuş onun kimliksiz olması anlamına gelmez. Çünkü “daha önceki bilgi, dil ve kimlik anlayışımızı ve bize özgü mirasımızı, öykümüzden öyle silip atamayız; üzerini karalayamayız. Miras olarak devraldığımız kültür, tarih, dil, gelenek, kimlik duygusu gibi şeyler imha edilmez ama parçalanır, sorgulamaya açılır, yeniden yazılır ve yeni bir yöne sokulur.” (Chambers, 2014: 43-44). Öyleyse kimliğin değiştiğini ve dönüştüğünü ancak bir devamlılık içerdiği söylenebilir. Bu değişim, Tanpınar’ın ifadesiyle “değişerek devam etmek, devam ederek değişmek” şeklindedir (Dellaloğlu, 2021: 114).

Görüldüğü gibi bireysel kimlik, toplumla/milletle kurulan sosyal ilişkilerle kazanılır. Öyleyse millet nedir? Max Weber’e (1996: 263) göre millet “Kendini bağımsız bir devlet biçiminde ifade edebilen bir duygu birliğidir.” Anthony Smith’e (1999: 75) göre ise “Tarihî ve toprağı/ülkeyi, ortak mitler ve tarihî belleği, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun adıdır.” Millet, ortak kültürü paylaşan, tasada, kıvançta bir olabilen bir insan topluluğunun birlikteliğinin adıdır. Millettin ulusça ortak bir kültürü ve o kültürün şekillendirdiği bir kimliği vardır. Bu kimlik, ulusal kimliktir. Bu ulusal kimlik, birey ile devleti bir arada tutan kimliktir.

İşte ulusal kimlik, milletin mensubu olan bireyle milletin siyasi teşkilatı olan devletin buluşma noktasıdır. Çünkü “Devleti oluşturan ulusun kimliğine ulusal kimlik adı verilir.” (Göka, 2017: 32). Ulusal kimlik “bireyin devletle değil, toplumla olan bağımlı ifade etmektedir ve hukuki olmaktan çok öznelidir. Ulusal kimlik evde, okulda öğrenilir; bireyler tarafından seçilir. Fakat vatandaşlık devlet tarafından verilir.” (Sarıbay, 1994: 107). O hâlde ulusal kimlik hem devletin hem de bireyin ortak kimliğidir. Bu kimliğin kaynağı kültürdür, nedeni ise ulusal kimliğin ortak kültürden neşet etmesidir. Çünkü “benzer zihniyete sahip fertlerin birlikteliğine dayanan bir cemaate ait olmak, bireyin tercihinden başka bir şey değildir. Öte yandan ulusal kimlik, tamamen kültürel düzlemde var olur. Kimlik doğuştan verilir ve bireye kendini dayatır.” (Bauman, 2017: 75). Dolayısıyla kimlik öznel ve duygusaldır; o dışarıdan tarif edilen değil, içerden ifade edilendir. Bu bağlamda vatandaşlık zarfı, kimlik ise mekuttur.

Doğan Özlem’e (2015:80) göre “Bu coğrafyanın ortak kültürünün temel direği, taşıyıcısı Türkçedir. Türkçe bizi birleştiren en önemli kap veya pota durumundadır”. Bu bağlamda ortak kültürel kimliği inşa eden dil, sadece bir iletişim aracı değildir; bir yaşama biçimidir. Yaşama biçimleri, “uzlaşma dayanır ve dil oyunları dile gelir; uzlaşımı bilmeyen oyuna katılamaz. Çünkü sözcükleri anlamlandıran yaşama biçimleridir” (Soykan, 2016: 99). Dil, her şeyden önce “Bizzat kendiliklerimiz ve anlamın kurulduğu kültürel bir inşa aracıdır. Dil belli bir yerden ve biri adına konuşur; belli bir uzamı, belli bir ortamı, belli bir aidiyet ve evindelik duygusunu inşa eder.” (Chambers, 2014: 41-43). Dolayısıyla kültürel kimlik, sosyal ilişkiler ağı içinde karşılıklı etkileşimlerle edinilir. Buna göre kimliğin vatandaşlığa önceliği olduğu söylenebilir. Çünkü birey antropolojik bir kültürün içine doğar. Dolayısıyla her birey vatandaşlıktan önce, bir kültürel kimliğe sahiptir. Başka bir ifadeyle, her vatandaşın bir kültürel kimliği vardır ancak her kültürel kimliği olan bireyin vatandaşlığı olmayabilir.

Öyleyse vatandaş olan bireyin, toplum/millet ve devletle bir ilişkisinin olduğu açıktır; ancak milletle sadece bireyin değil, devletin de ilişkisi vardır. Çünkü “devlet, bir toplumun olduğu yerde vardır ve bir topluma dayanmak zorundadır” (Köktürk, 2017: 16). Dolayısıyla vatandaş olan bireyin hem devletle hem de toplumla doğal olarak bağı vardır çünkü kişi hem devletin vatandaşı hem de toplumun/milletin mensubudur.

Diğer taraftan yabancı biri de vatandaşlık alabilmektedir. İşte bu bağlamda iki çeşit vatandaşlıktan söz edilebilir: birincisi, kişinin mensup olduğu milletin kurduğu devletin vatandaşı olması ki buna “doğal vatandaşlık” da denilebilir. Örneğin Almanın, Alman; Türk’ün Türk, İngiliz’in İngiliz vatandaşlığı böyledir. İşte bu durumda millet/toplum hem birey hem de devlet için ortaktır. İkincisi ise yabancı birinin vatandaşlık almasıdır, bunu da “edinilmiş vatandaşlık” olarak ifade edebiliriz. Buna Almanya’da, Alman kökenli birinin Alman vatandaşı olması ile Türk, Macar vb. kökenli birinin Alman vatandaşı olması örnek verilebilir. Bu bağlamda edinilmiş vatandaşlıkta bireyin, devletle hukuki bir ilişkisinin olduğu gayet açıktır; fakat bu durum, onun toplumla kültürel bağının olduğu anlamına gelmez. Çünkü antropolojik kültürler farklıdır ancak hukuki kimlikleri ortaktır. Öyleyse hukuken aynı hakları sağlasa da bu iki vatandaşlığın, sosyolojik ve psikolojik olarak aynı anlama geldiği söylenemez. Alman kökenli kişi için devlet, sadece vatandaşı olduğu devlet değil; mensup olduğu milletin devletidir. Dolayısıyla birinci kişi, devletle sadece vatandaşlık üzerinden değil, millet üzerinden de kültürel bir bağ

kurabilmektedir. Başka bir deyişle, bu kişinin vatandaşlığı ile kültürel kimliği iç içe geçmiştir. Oysa diğerleri için aynı devlet, sadece vatandaşı olduğu bir devlettir. İşte vatandaşlığın üst kimlik olarak teklifi kültürel aidiyeti dışta bırakmakta ve vatandaşlığı sadece edinilmiş vatandaşlığa indirmektedir. Hâlbuki doğal vatandaşlık sadece devletle değil, toplumla kurulan aidiyet bağına da içinde barındırmaktadır; çünkü onun vatandaşı olduğu devlet aynı zamanda mensup olduğu milletin devletidir. Başka bir ifadeyle o başka bir devletin değil, kendi devletinin vatandaşıdır; yani devletle aralarında millet ortaklığı vardır.

O hâlde bunlar bizi, birey olmadan toplum, toplum olmadan da devlet olamaz sonucuna götürür. Mademki birey-toplum-devlet arasındaki ilişki bir çeşit zorunluluk, öyleyse şimdi toplum ve devletin nasıl oluştuğuna değinmek gerekli olmuştur. Bu bağlamda birey toplum ilişkisi ilk çağlardan beri üzerine konuşulan önemli konulardan biri olmuştur. Örneğin Platon'a göre, toplum ve birey ayrı düşünülemez. Ona göre, "toplumlar ve toplumdaki iş bölümleri insanın kendi kendine yeten bir varlık olmaması ve başka insanlarla karşılıklı yardımlaşarak yaşamak zorunluluğunu hissetmesi sonucunda" (Dürüşken, 2021:206) doğmuştur. Yine İbni Haldun'a göre de insanların toplum halinde bir arada yaşamaları zorunludur. Ona göre, insanları bir arada yaşamaya iten belli başlı iki neden, bu karşılıklı yardımlaşma ve iş birliğini zorunlu kılan beslenme ve yırtıcı hayvanlardan korunma ihtiyaçlarıdır. Bu iki ihtiyaç toplumun meydana gelmesini sağlar, ama onun istikrarlı ve güvenli bir şekilde devam etmesi için yeterli değildirler. Oysa toplumsal hayatın devam edebilmesi için onda bireyler arası ilişkileri düzenleyecek egemen bir güce ihtiyaç vardır. Başka bir deyişle, toplumu oluşturan insanların birbirlerine karşı korunmaları ihtiyacı kendini gösterir. İşte bu ihtiyacı karşılayan yani insanların birbirlerine zarar vermelerini önleyebilecek yapı devlettir (Arslan, 2019: 80). Buna göre devleti ortaya çıkaran ihtiyaç, toplumun istikrarını sağlamak ve toplumdaki kişilerin birbirlerine zarar vermesini önlemektir. O hâlde "Devlet insan yapısıdır; insanların güven içinde yaşayabilmeleri, az zahmetle çok iş başarabilmeleri için aralarında anlaşarak kurdukları bir kurumdur. Bu düşünce bizi, devletin insanların aralarında yaptıkları bir anlaşmadan ortaya çıktığı sonucuna götürür" (Göze, 1995: 11).

Devletin ve toplumun nasıl oluştuğu açıklandığına göre şimdi bu aşamada toplum ve devletin tanımına bakabiliriz. Toplum "bazı ortak amaçlar için iş birliği yapan bireylerin topluluğu olarak" tanımlanabilir. "İnsanlar açısından ilk toplumsal grup ailedir; ondan sonra "ekonomik toplumsal gruplar ve savaşta iş birliği içinde olan gruplar" gelmektedir. İşte "Ekonomi ve savaş, çağdaş dünyada da toplumsal birleşmenin başlıca nedenleridir" (Russell,1998:194). Diğer taraftan devlet ise, "belirli bir ülke üzerinde yerleşmiş, zorlayıcı yetkiye sahip bir üstün iktidar tarafından yönetilen bir insan topluluğunun meydana getirdiği siyasal kuruluş" veya "milletin hukuki kişilik kazanmış şeklidir; bir hukuki normlar sistemidir" (Kapani, 2014: 43-44). Buna göre modern devlet, hukuk temeline dayanan, kurumlar ve kurallar bütünüdür; başka bir deyişle hukuk devletidir.

Niyazi Berkes'e (2016: 183-185) göre "Türkler geleneksel olarak ırk, din, kan, şecere, hatta dil birliği toplumsal birlik temeli olmamıştır. Türkler bunların hepsinde tekçiliği değil, çokçuluğu kabul ettiklerinden toplumsal birliklerinin temeli ya zanaat birliği ya da devlet birliği olmuş, Türk tarihte en çok bu iki kavramla var olmuştur. Müslüman Türk'ün örgütsel *biz* varlığı ancak devlet çerçevesi içinde mümkündür. Örgütsel toplum olarak devlet, Türk kanun geleneğinden doğmuş bir şeydir". İşte Türk toplumundaki devletin bu konumu onu toplumun merkezine yerleştirmiş ve yöneticilere itaate dayanan "devlet baba" anlayışını ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla "verilen hakların çoğu devlet tarafından verilmiştir. Bu nedenle de Türkiye'de hukuk, haklardan çok, nizama gönderme yapar. Bu anlamda Türkiye'de hukuk devleti demek zaten nizam devleti demektir" (Dellaloğlu, 2021: 165).

Buraya kadar anlatılanları şöyle özetleyebiliriz: Vatandaşlığın, millet-devlet-birey kavramlarıyla yakın bir ilişkisinin olduğu anlaşılmaktadır; çünkü bireyin devletle ve toplumla bağı vardır. Onun devletle olan bağı vatandaşlık, milletle/toplumla olan bağı ise kültürel/ulusal kimlik olarak ifade edilir. Diğer taraftan milletle sadece bireyin değil, devletin de ilişkisi vardır. Devlet, bir millete dayanır ve ulusal kimlik, devletin milletle olan bağına ifade eder. Dolayısıyla ulusal kimlik, milletin ortak kimliğinin adıdır; aynı zamanda da devletin ve vatandaşın kimliğidir. İşte üst kimlik, kaynağı millet olan bu ulusal ortak kimliktir. Buna göre üst kimlik, ortak kimlik veya ulusal kimliği ifade etmektedir. Çünkü üst kimlik, milletin ortak kültürel kimliğidir ve millete dayanır. O aynı zamanda vatandaş olan kişinin ve devletin ulusal kimliğidir.

Vatandaşlık konusunda diğer bir husus da uyrukluktur. Vatandaşlık ile uyrukluk hukuki olarak eş anlamlı kullanılmaktadır. Bu bağlamda vatandaşlık daha çok gerçek kişileri, uyrukluk ise tüzel kişi ve nesnelere ifade etmektedir. Fakat bu kavramları kapsam bakımından aynı görmeyen sosyologlar da vardır. Örneğin Touraine'ye (2000: 104) göre vatandaşlık, "bireylerin siyasal sorumluluğunu bildirmektedir.

Ancak o uyrukluğa karşılık gelmez. Çünkü uyrukluğın yerine getirilmesinde bir dayanışma oluştururken, vatandaşlık haklar vermektedir”. Dolayısıyla uyrukluğun Antropolojik kültüre yani milliyete daha yakın olduğu ve her ne kadar vatandaşlık hukuki olarak uyrukluğla aynı değerlendirilse de bu kullanımın tartışmaya açık olduğu söylenebilir.

Yapılan bilimsel çalışmalarda vatandaşlık kavramının “ulusal kimlik veya milliyet, evraklar, haklar, görev ve sorumluluklar” olmak üzere dört farklı şekilde tanımlandığını tespit etmek mümkündür (Kadioğlu, 2012: 21). Ancak vatandaşlığın ulusal kimlik veya milliyet olarak tanımlanması bazı tartışmalara sebep olmaktadır. Çünkü vatandaşlığın ulusal kimlik veya milliyet ile eş anlamlı olarak görülmesi, devletin ulustan arındırılmadığı anlamına gelmektedir. Buna karşılık vatandaşlığı sadece hukuksal düzlemde tanımlamak ise, ulustan arındırılmış bir devleti kabul etmeyi gerektirir. Bunun olabileceğini söylemek, ulusu olmayan bir devletin olabileceği demektir. Oysa modern ulus devletler, ulusal kimlik üzerine inşa edilmiştir. Bu yüzden ulustan arındırılmış bir ulus devletin olamayacağı açıktır. Dolayısıyla ulus devletlerde vatandaşlık, ulusal kimlik veya milliyetle eş anlamlı olarak algılanmaktadır.

Fakat Türkiye’de bazı toplum kesimleri, vatandaşlığın ulusal kimlikle eş anlamlı tanımlanmasına karşı çıkarak, devletin ulusal kimlikten arındırılması gerektiğini ileri sürmektedirler. Oysa modern vatandaşlık, ulus devlete “siyasal ve yasal üyelik anlamına gelmektedir ve meşruiyetin kaynağı bir kimlik olarak tanımlanan ulus olmuştur. Yani vatandaşlık ve ulus ayrılmaz biçimde iç içe geçmiştir. Çünkü ulus devlet, bireyi yurttaş olarak kabul ederek ulus olarak tanımlar ve tek kimlik sahibi yapar. Bireyin milli kimliği ve vatandaşlığının dışındaki kimliklerinin ve aidiyetlerinin devlet ile ilişkiler düzleminde bir işlevselliği ve belirleyiciliği söz konusu değildir” (Üstel 1999: 54). Dolayısıyla “milliyetin vatandaşlık modeline göre ulusal kimlik tamamen siyasidir” (Bauman, 2017: 75).

Türkiye’de vatandaşlığın, sosyolojik olarak değil, daha çok siyasi ve ideolojik olarak ele alındığı söylenebilir. Oysa vatandaşlık siyasetten çok sosyolojiyi ilgilendiren bir konudur. Peki, neden konunun sosyolojik yönü ihmal edilmektedir? Bu soruya Besim Dellaloğlu (2021: 19) şöyle cevap vermektedir: “Türkiye bir sosyoloji ülkesi olmaktan çok siyaset bilimi ülkesidir. Modernleşme ülkelerinde, toplumsal olanın siyasal olana etkisi daha sınırlıdır. Sosyal olan, siyasal olanı kuşatamaz.” Dolayısıyla vatandaşlığın üst kimlik olarak teklif edilmesi, konunun toplumsal ve sosyolojik yönünü ihmal edilerek konuya salt siyasi ve hukuki bakıldığının tezahürüdür. Oysa bu teklif toplumun vatandaşlık algısı ile örtüşmemektedir; çünkü araştırmalar toplumun vatandaşlık algısının “hukuki değil, daha ziyade ortak gelenek, kültür ve din” olduğunu göstermektedir (Konda, 2016: 13). İşte “eşit haklara sahip olmayı ifade eden, politik ve hukuki bir aidiyeti öne çıkaran ve salt hukuki kimlikle var olma teklifi sunan anayasal vatandaşlık, kültürel aidiyeti dışta bırakmaktadır”. Bundan dolayı “salt anayasal vatandaşlığın bir millet oluşturamayacağı ortadadır. Temel haklara sahipliği sağlayan hukuki aidiyetin varlığı elbette önemsiz görülemez; ancak güçlü bir toplumsal varoluşun tek şartı da sadece bu tür bir aidiyete indirgenemeyeceği” (Köktürk, 2016: 88) açıktır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri’nde sonradan vatandaş olmuş bir İngiliz ile bir Arap’ın durumu aynı değildir. İngiliz, vatandaşlık hakkını kazanmakla birlikte kendini Amerikan devletini kuran bir kültürün parçası olarak görebilir. Ancak bu durum sonradan Amerikan vatandaşı olan bir Arap için geçerli değildir. Sonradan Amerikan vatandaşı olan bir Arap’ın vatandaşlık statüsüyle ilgili herhangi bir sorun yoktur. Sorun o kişinin Amerikan devletini kuran ulusal kültürün bir parçası olmamasıdır. Sonradan Amerikan vatandaşı olan bir Arap veya Rus, kendisini o devleti kuran iradenin bir parçası görmez ve kendi alt kültürünü Amerikan devletini kuran üst kimliğin seviyesine çıkarmaz. Başka bir deyişle o, devletin kurucusu olma hakkını kendinde görmez. Dolayısıyla “modern devleti milli devlet haline getiren, bir milletin sembolik şekilde inşa edilmesidir. Milli şuur, modern hukuk biçimleri içinde inşa edilmiş olan teritoryal devlete vatandaşlar arası dayanışmayı tesis edebilecek zemini temin etmektedir” (Habermas, 2018: 82).

Modern vatandaşlık, ulus devletle ortaya çıkan bir kavramdır. Modern vatandaşlığın ve ulus devletin ortaya çıkışında en etkili olayın Fransız Devrimi olduğu genel olarak kabul görmektedir. Çünkü devrim, geleneksel toplumda soy, ırk ve cinsiyete dayalı tabakalaşma yerine ulusun tüm bireylerinin eşit sayıldığı bir anlayış getirmiştir. Bu anlayışa göre siyasal yurttaşlığı elde edebilmek, ulusal topluluğun üyesi olmayı gerektirmektedir. Buna göre “ulusal egemenlik ve her türlü siyasal iktidarın kaynağı ulustur. Yurttaşlığın sınırları da ulus devletin sınırları ile özdeşleştirilmiştir”. Dolayısıyla modern vatandaşlık, “ulus devletle siyasal ve coğrafi olarak sınırlı olan bir topluluğun üyesi olarak bireyin bu üyelikten dolayı sahip olduğu statü, hak, sorumluluk ve çıkarlar bileşeni” olarak tanımlanmaktadır. O hâlde vatandaşlık, ulus devlet sınırları içinde geçerlidir. Bireyle devlet arasındaki ilişkileri tanımlayan “siyasi ve hukuki bir aidiyetlik biçimidir ve bireyin devletle ilişkisini belirleyen bir statüdür”. Ulus devlette vatandaşlık, “birey

ile devlet arasındaki ilişkileri soya veya kabileye dayalı olarak değil, birey temelinde kurgulamıştır. Birey, içinde yaşadığı toplumun ulusal kimliği ile tanımlanarak vatandaşa dönüştürülmektedir” (Üstel, 1999:48). Bu bağlamda Türkiye’de “vatandaşlığın bir kültürel kimlik gibi” tanımlandığı ve “milli kimlikle kayıtları” (Bora, 2021: 29) çok barizdir.

Ulus devletlerde bireyin vatandaşa dönüşümü Althusser’in (2006: 128) “devletin ideolojik aygıtları” dediği başta eğitim olmak üzere din, siyaset, sendika, basın-yayın vasıtasıyla yapmaktadır. Dolayısıyla toplumsal kişiliğin biçimlenmesinde zorunlu eğitim süreci önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda eğitimin toplumsal işlevi “bireyin kişiliğini, toplumsal kişiliğe aşağı yukarı uygun gelecek şekilde, istekleri toplumsal rolünün gerekleriyle çakışacak şekilde biçimlendirmektir. Her toplumun eğitim dizgesi bu işleve göre saptanır” (Fromm, 2016:292). İşte, eğitim müfredatının kontrolü kendinde olan ulus devlet, zorunlu eğitim yoluyla vatandaşlarına ulusal ortak bir kimlik kazandırmaya çalışır. Zorunlu eğitim, bir devletin vatandaşlarının kazanmasını istediği ortak ulusal kimliği kazandırma sürecidir. Bu bağlamda “eğitim her zaman devletin kültüre doğrudan müdahale aracı olmuştur. Ulusal zorunlu eğitim aslında yeni bir düzen arayışıdır. Yani devletin kendine uygun yurttaş yetiştirme fabrikası” (Dellaloğlu, 2020: 26).

O hâlde bu bizi eğitimin amacına ve müfredata götürür. Bertrand Russell’a (1998: 178) göre eğitimin iki amacı olmalıdır: “birincisi okuma-yazma, dil bilgisi, matematik gibi alanlarda kesin bilgiler vermek; ikincisi de kendi başlarına bilgi edinmeye ve sağlıklı değerlendirme yapmaya olanak veren zihinsel alışkanlıklar kazandırmaktır.” Ancak milletleşmesini tamamlayamamış, ortak toplumsal kamu oluşturmada yetersiz kalmış modernleşme toplumlarında eğitimin amacını belirlemek ve ortak müfredat oluşturmak kolay değildir. Çünkü eğitime felsefi değil, ideolojik bakılır. Ayrıca her topluluk, kendi müfredatlarının ulusal eğitim müfredatı olmasını ister. Oysa ulus devletlerde müfredat, topluluklara göre değil, kamuya yani topluma göre şekillenir.

Türkiye’de anayasal vatandaşlığın üst kimlik olarak teklif edilmesinin bir gerekçesi de mevcut vatandaşlık tanımına yapılan itirazlardır. Vatandaşlık tanımı, ilk kez Osmanlı anayasası olan 1876 tarihli Kanun-i Esasi’de yapılmıştır. Kanun-i Esasi’de “Devlet-i Osmaniye tabiiyetinde bulunan fertlerin tamamına, hangi din ve mezhepten olursa olsun, istisnasız Osmanlı denilir” şeklindeki vatandaşlık tanımı, Türkiye Cumhuriyeti’nin 1924 tarihli anayasasında bu tanım “Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla Türk denilir” şeklini almıştır. Söz konusu madde 1945 yılında yapılan sadeleştirme ile “Türkiye’de din ve ırk ayırt edilmeksizin vatandaşlık bakımından herkese Türk denir”, daha sonra 1961 Anayasası’nın 54. maddesinde ve 1982 Anayasası’nın 66. maddesinde ise “Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür” şeklini almıştır. Ancak buradaki Türk, köken olarak değil “vatandaşlık itibarıyla” Türk’tür; antropolojik ve sosyolojik anlamda bir Türk tanımı yapılmamıştır. Aksine salt hukuki manada bir tanım yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda anayasa, Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran ve bu devlete ait olduğunu hisseden herkesi Türk olarak kabul etmiştir. Ayrıca, bu maddedeki Türk tanımı yorumlanırken Anayasa’nın 10. maddesinde belirtilen vatandaşların eşitliği esasının kabul edildiğini de belirtmek gerekir. Anayasa’nın 10. maddesi eşit vatandaşlığı yani devletin tarafsızlığını ifade etmektedir. “Devletin tarafsızlığı kavramı, kamu hukukunda devletin vatandaşları arasında ayırım yapmaması, bir kesimi kayırıp başka bir kesimi dışlamaması, eşit mesafede bulunması anlamındadır. Hepimiz eşit vatandaş olduğumuzu hissederek bir millet olma duygumuz da güçlenir” (Akyol, 2017).

Dolayısıyla 1982 Anayasasının 66. maddesi ayrımcılığı ve etnik taassubu reddeden, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını bütünüyle kucaklayan bir vatandaşlık tanımı yapmıştır. Bu maddede herhangi bir antropolojik ve sosyolojik tanıma ihtiyaç duyulmadan, hukuki bir çerçevede milli kimlik tanımlanmaktadır. Oysa anayasal vatandaşlık, “vatandaşlar arasında kültürel ve ırki farklılıkların bulunduğu anayasada yer alması demektir. Anayasa yolu ile insanları birbirine ötekileştirerek daha ileri demokrasi kurulamaz. Türk sıfatı ve kimliği, ne 1923’te Cumhuriyetle, ne de 1982 Anayasası ile ortaya çıkmış bir milli kimlik değildir. Genel bir ifadeyle Türk, sadece Türkçe konuşan değil, Türk kültürünü yaşayan ve paylaşandır” (Erkal, 2011: 12-13). O hâlde, antropolojik ve sosyolojik anlamda Türk tanımı vatandaşlık hukuku bakımından doğrudan bir anlam ifade etmemektedir. Türkiye Cumhuriyeti’ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesin Türk olduğu kabul edilerek, vatandaşlar bakımından kapsayıcı bir nitelik göstermektedir. Vatandaş tanımının din ve ırk ayrımı yapmadan kapsayıcı bir tanım olması gerektiği açıktır (Akyol, 2014: 209-210).

Acaba Türkiye’de vatandaşlık kavramını vatandaşlar nasıl algılıyor ve tanımlıyor? Konda’nın “Vatandaşlık Araştırması’na” göre; “Türkiye’de insanları ortak bir vatandaşlık bağı ile birbirine hangisi

bağlıyor?” sorusuna katılımcıların %33’ü ortak gelenekler ve kültür, %36’sı din birliği, %9’u dil birliği cevabını verirken, sadece %22’si vatandaşlık bağı herkesi bağlayan yasalar” üzerinden tanımladığı görülmektedir. Buna karşılık, “vatandaşlığın ne çağrıştırdığı sorusuna ise katılımcılar %50’si yasalarda ifade edilen haklar, %20’si vatandaşlığı yasalarda ifade edilen vazifeler, %30’u ise devlete üyelik” cevabını vermişlerdir. “Ancak burada gözlemlenen hak temelli vatandaşlık anlayışının, temel vatandaşlık haklarını kapsamadığı ankette yer alan farklı sorulara verilen yanıtlar ile ortaya çıkıyor. Örneğin, Devlete karşı vatandaşlık görevlerini yerine getirmeyenlerin sağlık ve eğitim hizmeti almalarına karşılık veya Vergi vermeyenlerin temel vatandaşlık hakları olmamalıdır önermelerine toplumun sırasıyla %61’i ve %67’si katılmaktadır. Yani devletin eğitim ve sağlık gibi temel hakların herkes için hak olmadığı düşüncesi yaygındır. Haklar temelli bir vatandaşlık anlayışı gelişmiştir ancak hak sahibi olmak için vazifelerin yerine getirilmesi gereğine ilişkin düşünce bakidir. Hakların vazifelerini yerine getirenler için var olduğu düşüncesi oldukça yaygındır”. Dolayısıyla “Türkiye genelinde, vatandaşlık önemli ölçüde yasalarda ifade edilen hakları çağırıştırsa da insanları ortak bir vatandaşlık bağı ile birbirine bağlayan olguların hukuki değil daha ziyade ortak gelenek, kültür ve din olduğu gözlemleniyor” (Konda, 2016: 13). Araştırma sonucuna göre kültürel aidiyeti dışta bırakan ve salt hukuki kimliği teklif eden bir anayasal vatandaşlığın toplumda karşılık bulamayacağı söylenebilir. Araştırmadan çıkarılacak bir diğer sonuç ise toplumun vatandaşlık anlayışının “haklar temelli” değil, “vazife temelli” olmasıdır. İşte toplumda haklar temeline dayanan vatandaşlık anlayışının gelişmesi için “devletin yurttaşına, bireylerin birbirine ve hukuka güvensizliğine dayanan, önceliği devlet olan zihniyet ve algı kalıplarının da değişmesi” (Ağrıdır, 2020:183) gerekmektedir.

O hâlde, yeni bir “biz” tahayyülü için öncelikle toplumsal zihin haritasını değiştirmek gerekiyor. İşte bu yüzden, Türkiye’de anayasa ve vatandaşlık konularının, daha çok hukuk sosyoloji/felsefesi/psikolojisi bilimlerinin bakış açısıyla ve hukuk toplumu, demokrasi çerçevesinde ele alınmasına ihtiyaç vardır. Oysa konuların daha çok siyaset ve kamu yönetimi ağırlıklı, yasa, kanun yani salt hukuki metin olarak ele alındığı görülmektedir. İşte “Türkiye’nin modernleşmesinin “siyasal, kamusal ve hukuksal” olduğunu söyleyen Besim Dellaloğlu’na göre bunun sebebi hala “hukuk toplumu” olamamaktır. Ona göre “Anayasa’nın sadece hukuki bir metin olarak tasavvur edilmesi aslında tipik bir modernleşme sendromudur. Oysa Anayasa bir toplumsal sözleşmedir ve bu niteliğiyle aynı zamanda sosyal bilimlerin özellikle de sosyolojinin alanına girer. Ama Türkiye modernleşmesinde toplumsal olanın yokluğu ya da başka bir ifadeyle toplumun Türkiye modernleşmesinin öznesi değil nesnesi olması, Anayasanın yalnızca hukuki bir metin olarak algılanmasının ardındaki temel saik olmaktadır” (Dellaloğlu, 2021: 184).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Vatandaşlığın toplum-devlet-birey kavramlarıyla yakın bir ilişkisi vardır ve birey merkezdedir. Bireyin toplumla olan bağı kimlik, devletle olan bağı vatandaşlık olarak ifade edilir. Dolayısıyla birey hem toplumun üyesi hem de devletin vatandaşdır. Diğer taraftan toplumla sadece bireyin değil, devletin de ilişkisi vardır; çünkü devlet, bir topluma dayanır ve toplum olmadan devlet olamaz. Toplumun ortak bir kültürü ve o kültürün oluşturduğu bir kimliği vardır. Ulusal kimlik olarak adlandırılan toplumun bu kimliği, devlet ve vatandaş için de ortak kimliktir. İşte bu ulusal ortak kimlik yani toplumun ortak kültürel kimliği, üst kimliktir. Çünkü modern ulus devletlerde üst kimlik, ulusal kimliktir; yani ulusun ortak kültürü ve değerleri.

Üst kimlik, kimlikle yani kültürle ilgili bir kavramdır; yani hepsinin temelinde kültür vardır. O hâlde üst kimlik kavramı kimliğe, kimlik de kültüre bağlıdır. Kimlik, bireyin toplumla kurduğu kültürel, vatandaşlık ise devletle arasındaki hukuki bağıdır. Bu durumda vatandaşlık, kimlik değil hukuki bir statüdür. Başka bir deyişle vatandaşlık, kültürel değil hukuki bir kavramdır. Öyleyse vatandaşlığın üst kimlik olması halinde, kültürel olan bir şeyin yerine, hukuki olan ikame edilmiş olacaktır. Hâlbuki bu kavramlar, kapsam bakımından aynı değildir. Bu sebepten vatandaşlığı üst kimlik görmek kavramsal olarak da doğru görünmemektedir. Dolayısıyla vatandaşlık, üst kimlik değil ancak hukuki kimlik olabilir.

Türk Vatandaşlığı Kanunu’na göre vatandaşlık, doğumla veya sonradan kazanılır. Doğumla kazanılan vatandaşlık soy bağı veya doğum yerine göre kendiliğinden kazanılır; buna “doğal vatandaşlık” denilebilir. Birincisi, kişinin mensup olduğu milletin kurduğu devletin vatandaşı olmasıdır; Örneğin Türk’ün Türk vatandaşı, İngiliz’in İngiliz, Alman’ın Alman vatandaşı olması. İkincisi, yabancı birinin vatandaşlık almasıdır; buna da “edinilmiş vatandaşlık” diyebiliriz. Örneğin bir Türk’ün veya Macar’ın, Alman vatandaşı olması. Bu bağlamda bir Alman’ın Alman vatandaşı olması, doğal vatandaşlık; bir Türk

veya Macar'ın vb. Alman vatandaşı olması ise edinilmiş vatandaşlıktır. Kanaatimize göre bu iki vatandaşlık, hukuken aynı hakları sağlamasına rağmen, sosyolojik ve psikolojik olarak aynı anlama gelmez. Çünkü doğal vatandaş olan kişi için devlet, sadece vatandaşı olduğu değil, mensup olduğu milletin de devletidir. Dolayısıyla, bu kişinin vatandaşlığı ile kültürel kimliği iç içe geçmiştir. Çünkü bu kişi, devletle sadece vatandaşlık üzerinden değil, millet veya kültür üzerinden de bir bağ kurabilmektedir. Bu bağlamda doğal vatandaşlıkta kişi, kendi devletinin vatandaşıdır; yani devletle aralarında millet ortaklığı vardır. Oysa edinilmiş vatandaşlıkta durum böyle değildir; çünkü bu vatandaş için aynı devlet, sadece vatandaşı olduğu bir devlettir.

Bu bağlamda vatandaşlığın üst kimlik olarak teklifi, kültürel aidiyeti dışta bırakmakta, doğal vatandaşlığı ihmal etmekte ve vatandaşlığı sadece edinilmiş vatandaşlığa indirgemektedir. Hâlbuki bir Alman'ın diğer Almanlarla ortak noktası sadece Alman vatandaşlığı mı? Aralarında kültürel, duygusal bir bağ yok mu? Bunun olmadığını söylemek, tüm evliliklerin mantık evliliği olduğunu veya askerdeki hemşericiliğin, büyük şehirlerdeki hemşeri derneklerinin ve mahallelerinin, kahvelerinin vb. oluşmasında duygusallığın değil, rasyonelliğin etkili olduğu anlamına gelir. Oysa bunlarda mantıktan çok duygu etkindir. Yine Almanya'da yaşayan ve sadece Alman vatandaşlığı olan bir Macar'ın, Macaristan'daki Macarlarla hiçbir ortaklıkları yok mu? Vatandaşlıklarının farklı olması, aralarında hiçbir duygusal bağın olmadığı anlamına mı gelir? Elbette gelemez; çünkü antropolojik kültürleri aynıdır. O hâlde duygusal bağ sağlayan vatandaşlık değil, ortak kültürdür.

Öte yandan Türkiye'ye göç etmiş bir Alman kendini Türk, Almanya'da yaşayan bir Türk de kendini Alman hissedebilir. Yine Almanya'da yaşayan Türk kökenli biri ister tek ister çift vatandaşlığı olsun, kendini Türk veya Alman hissedebilir. Öyleyse vatandaşlığın ortaklığı kültürel kimliği ortak, ayrılığı da ayrı kılmaz; çünkü kimlik dışarıdan değil, içerden tarif edilen bir şeydir. Kişi kendini hangi kimlikte hissediyor ve söylüyorsa onun kimliği odur; çünkü kimlik öznel ve duygusaldır. Öte yandan, kimliğin bir de toplumsal yanı vardır; yani kişinin kimlik beyanının toplumdaki kabulü veya karşılığı. Örneğin Almanya'da yaşayan bir Türk kendini Alman görebilir. Fakat acaba Almanlar da onu öyle görüyor mu? Dolayısıyla kimliğin bireysel ve toplumsal olmak üzere iki yönü vardır. İşte bu ikisi kültürel ortaklığın olduğu doğal vatandaşlıkta örtüşebilirken; ancak aynı şeyi sonradan edinilen vatandaşlık için söyleyemeyiz. O hâlde, vatandaşlık üst kimlik değil, hukuki kimliktir, denebilir. Buna göre vatandaşlık hukuki kimliktir demek, daha doğru bir ifade olacaktır.

İşte vatandaşlığın üst kimlik olarak teklifi, kültürel aidiyeti dışta bırakmakta ve vatandaşlığı sadece sonradan edinilmiş vatandaşlığa indirgemektedir. Ayrıca bireyin ve devletin toplumla bağı kopararak, toplumsuz bir devlet ve birey tasavvur etmektedir; çünkü onlara göre bunlar eşitlik ve demokrasi için elzemdir. Oysa vatandaşlar arasındaki kültürel birliktelik yerine farklılıkların anayasada yer almasını önermek, anayasa yoluyla insanları birbirine ötekileştirmek anlamına gelir. Dolayısıyla bu anlayışın eşitlik ve gelişmiş bir demokrasi getirmesi kolay değildir; çünkü demokrasi, farklılıklarıyla ayrışmak değil, farklılıklarını muhafaza ederek eşitlik zemininde birlik oluşturmaktır. Demokrasi, ayrışmakta eşitlik değil, birlik içinde eşitliktir. Kaldı ki eşitlik ve demokrasi öncelikle zihinlerde olmalıdır; demokrasi ve eşitlik bilinci olmayan bireylerden oluşan bir toplumda sadece anayasanın bunları sağlayamayacağı açıktır; çünkü anayasaları toplumlar yapmaktadır. Diğer taraftan, gündelik hayatta yazılı hukuktan yani yasadan, kanundan çok "yaşayan hukukun" yani örf, adet, gelenek, göreneklerin vb. daha hâkim olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle gündelik hayatın içindeki insani ilişkiler daha çok değerlerle üzerinden yürütülür; problemler öncelikle bunlar çerçevesinde çözülür. İşte asıl eşitlik bilinci yaşayan hukukta kendini göstermelidir. Çünkü yazılı hukukun yani yasaların eşit uygulanmasının asıl teminatı toplumdaki hukuk bilincidir. Dolayısıyla uygulamadaki sorunların çözülmesinde, yasayı iyi yapmak veya kanun maddesini iyi yazmaktan belki de daha önemlisi, toplumda yerleşik bir hukuk kültürünün olup olmadığıdır.

Vatandaşlık, sadece hukuki metin düzeyinde değil, felsefi, sosyolojik, antropolojik, psikolojik yönlerden de değerlendirilmeye ihtiyaç duyan bir konudur. Dolayısıyla vatandaşlığın sadece anayasada nasıl tanımlanacağı şeklinde ele alınması, konunun diğer yönlerinin ihmeline sebep olabilir. Oysa konu hukuki olduğu kadar, belki de daha fazla, sosyolojik ve psikolojiktir. Diğer taraftan tanım nasıl olursa olsun, asıl olan onun uygulama biçimidir; yani herkesin kendini eşit vatandaş hissetmesidir. Bu aynı zamanda millet olma duygusunu da güçlendirecektir. Dolayısıyla asıl olan toplumun hukuku, eşit vatandaşlığı, devletin tarafsızlığını ne kadar benimsediği, önemseydiği, bunlardan ne anladığı yani demokratik kültüre sahip olup olamamasıdır. İşte bu yüzden, herkesin kendini eşit vatandaş hissettiği bir toplumsal ortamı nasıl sağlayacağımızı daha çok düşünmek, konuşmak ve tartışmak durumundayız.

Yazarlık Katkısı

Bu araştırma tek yazarlı olarak yürütülmüştür.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırma için etik kurul izni gerekmemektedir.

KAYNAKÇA

- Ağırdır, B. (2020). *Hikayesini Arayan Gelecek*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Akyol, T. (2014). *Türkiye'nin Hukuk Serüveni*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Akyol, T. (2017). İnsan Hakları. <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/taha-akyol/insan-haklari-40675268> adresinden 11.01.2022 tarihinde erişildi.
- Althusser, L. (2006). *Yeniden Üretim Üzerine*, (Çev: A. I. Ergüden ve A. Tümertekin). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Anthony, S. (1999). *Milli Kimlik*, (Çev: B. Sina Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arslan, A. (2014). *İbni Haldun*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bauman, Z. (2017). *Kimlik*, (Çev: M. Hazır). Ankara: Heretik Yayınları.
- Berkes, N. (2016). *Türk Düşününde Batı Sorunu*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bilgin, N. (2013). *Tarih ve Kolektif Bellek*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Bora, T. (2021). *Türk Sağının Üç Hali*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bostancı, M. N. (1999). *Bir Kolektif Bilinç Olarak Milliyetçilik*. İstanbul: Doğan Yayınları.
- Chambers, I. (2014). *Göç, Kültür, Kimlik*, (Çev: İ. Türkmen ve M. Beşikçi). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Dellaloğlu, B. F. (2020). *Poetik ve Politik*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Dellaloğlu, B. F. (2021). *Modernleşmenin Zihniyet Dünyası*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Drake, M. S. (2016). *Siyaset Sosyolojisi*, (Çev: H. İnaç). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Dürüşken, Ç. (2021). *Antikçağ Felsefesi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Erich, F. (2016). *Özgürlükten Kaçış*, (Çev: Ş. Yeğin). İstanbul: Say Yayınları.
- Erkal, E. M. (2011). *Aydınlar Ocağı'nın Yeni Anayasa Teklifleriyle İlgili Görüşleri*. İstanbul: Aydınlar Ocağı Yayınları.
- Göka, E. (2017). *Türklerin Psikolojisi*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Göze, A. (1995). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Habermas, J. (2018). *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Geleceği*, (Çev: M. Beyaztaş). İstanbul: Yarı Yayınları.
- Kadıoğlu, A. (2012). *Vatandaşlığın Dönüşümü*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kapani, M. (2012). *Politika Bilimine Giriş*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Köktürk, M. (2005). *Birey, Toplum ve Siyaset*. Ankara: Tekağaç Yayınları.
- Köktürk, M. (2016). *Millet ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Köktürk, M. (2017). *Devlet ve Siyaset*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Özlem, D. (2015). *Türkiye'de/Türkçede Felsefe Üzerine Konuşmalar*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Russell, B. (1998). *Sorgulayan Denemeler*, (Çev: N. Arık). Ankara: Tübitak Yayınları.
- Sarıbay, A. Y. (1994). *Siyasal Sosyoloji*. İstanbul: Der Yayınları.
- Soykan, Ö. N. (2016). *Felsefe ve Dil*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Touraine, A. (2000). *Demokrasi Nedir?* (Çev: O. Kunal). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Üstel, F. (1999). *Yurttaşlık ve Demokrasi*. Ankara: Dost Kitapevi.
- Weber, M. (1996). *Sosyoloji Yazıları*, (Çev: T. Parla). İstanbul: İletişim Yayınları.

